

**XIX. YÜZYILIN II. YARISINDA ORDU KAZASI* ile ÇEVRESİNDE TRABZON
SALNAMELERİNE GÖRE MÜSLÜMAN ve GAYRİMÜSLİMLER AÇISINDAN SAYILARLA
EĞİTİM-ÖĞRETİM**

**Teaching and Learning With Numbers According To Trabzon Province Annuals In
terms of muslim And Non-muslims In Ordu Borough And Its Surroundings In The 11.
Half Of The XIX. Century**

M. Abdullah ARSLAN** - Melek TOPARLAK***

Öz

Bu çalışmada Ordu Kazası'nın 1869-1903 yılları arasındaki eğitim durumu genel olarak ele alınmıştır. Bu dönemde Ordu kaza merkezi; Perşembe, Bolaman, Ulubey ve Aybastı nahiyeleri Trabzon merkez sancağına bağlı olarak idare edilmektedir. Ünye, Fatsa kazaları ve Karakuş Nahiyesi ise Canik Sancağı'na bağlıdır. Çalışmada daha çok Trabzon Vilayet Salnameleri'nden yararlanılmıştır. Yerleşim yeri bilgileri ise yıl sırasına göre verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Ordu, eğitim, 1869-1903 yılları

Giriş

Trabzon vilayetinde, 'memalik-i mahrusa-i şahane'deki okullar, dönemin eğitim kanununun 29. maddesi gereğince, iki kısma ayrılmıştır:

- 1.Eğitim heyeti ve idaresi devlete ait olan resmî okullar,
- 2.Cemaat ve Ecnebi tebaa tarafından kurulmuş ve eğitimi de kendilerine ait olan gayri resmî okullar.

Eğitim tamimi ise iki suretle olmuştur:

ABSTRACT

In this study, the educational state of Ordu Borough has been handled in general between the years 1869-1903. In this period, the centre of Ordu Borough, the sub-districts of Perşembe, Bolaman, Ulubey and Aybastı were administrated subject to the central sanjak of Trabzon, while the districts of Ünye, Fatsa and sub-district of Karakuş were subject to the sanjak of Canik. In the study, the annuals of the province of Trabzon has mainly been used. The information of settlements, however, has been given in chronological order.

Keywords: Ordu, education, between the years 1869-1903.

* Ordu, 4 Nisan 1920 tarihinde "kaza" olmaktan çıkarılmış ve sonrasında da "il" olmuştur.

** Erzincan Üniversitesi, Türk Dili Okutmanı, maarslan@erzincan.edu.tr

*** Tarih Öğretmeni

Birinci suret, "ta'lim ve alet istenilen" İspanya, İtalya, Rusya ve Osmanlıdaki yüksekokullardan nakledilir. Halkın terbiyesi ve ta'limi için hayır sahiplerinden faydalanılmıştır.

İkinci suret, pedagoji, yani çocukların eğitimi adıyla bir ilim ve fen mertebesine ulaşmaktır. Bu konuda başta İsveç olmak üzere, Almanya, İngiltere, Amerika ve ikinci derecede Fransa, İsviçre ve Belçika memleketlerince esaslandırılan eğitim usulüdür.¹

Cehaletin ortadan kaldırılması için, küçükten büyüğe, müslüman çocuklarının talim ve terbiyeye yönlendirilmesi, aklı eren herkesin samimi olarak bu yönde çalışması zorunludur.

1316 (1899) yılı Trabzon Vilayet Salnamesi'ne göre, Trabzon vilayetinin eğitim durumu şöyledir:

Sıbyan mektepleriyle, rüşdî ve idadî mevcudu 58.874 öğrenciden ibaret olup bu yılda merkez sancağında 900.000 müslüman nüfus vardır.

Trabzon merkezinde, zükur (erkek)dan % 12'si ve inas (kadın)tan % 5'i; Canik Sancağı'nda, zükurdan % 13'ü ve inastan % 5'i; Lazistan Sancağı'nda, zükurdan % 16'sı ve inastan % 8'i; Gümüşhane Sancağı'nda, zükurdan % 11'i ve inastan % 3'ü tahsil nimetiyle meşguldür.

Keza bu yılda gayri müslim nüfus 221 bin küsürdür. Bunlardan, merkez sancağında, zükurdan % 17'si ve inastan % 13'ü; Canik Sancağı'nda, zükurdan % 13'ü ve inastan % 6'sı; Lazistan Sancağı'nda, zükurdan % 12'si ve inastan % 4'ü; Gümüşhane Sancağı'nda, zükurdan % 29'u ve inastan % 22'i tahsil erbabıdır.

Ecnebilerin eğitim yüzdelerinin yüksek olmasına karşılık müslümanların eğitim yüzdeleri eşit ya da genelde düşüktür. Ancak, aynı tarihli salnamedeki bilgilere göre, Ecnebi mekteplerinde bu yılda 400-500 öğrenci bile yoktur.

Bu dönemde, merkez haricinde olduğu gibi okuyucu mektepleri ve hatta merkezlerdeki iptidai mektepler istenilen ölçüde mükemmel hale getirilememiştir. Bunun nedeni, bir taraftan gerekli araç-gereçlerin sağlanamaması, diğer taraftan da muallim tedarik edilememesidir. Merkezde birkaç sene devam eden Darü'l-muallimin senede 10 muallim bile yetiştirememiştir. Halbuki, *muallimlerin küçüğü büyüklerinden daha muhteremdir*.

Bu mühim noktalar, vilayetçe göz önüne alınarak gerek köylerde, gerek kaza merkezlerinde karşılıklı muntazam mektepler açılması uygun görülmüştür.

Bütün kaza ve nahiyelerden en küçük köylere varıncaya kadar cami ve mektebe ihtiyaç olan yerler tespit edilerek, muallimlerinin bilgi ve sayıca yeterli olup olmadığı araştırma memurları tarafından incelenmesi ve buna göre tavır alınması kararlaştırılmıştır.

¹ Ordu İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitimi, Ordu, 1988, s. 14

Trabzon Vilayetinde Genel Olarak Eğitim

1287/1870 TVS'ye göre, vilayet dahilinde, Trabzon ve Samsun'da olmak üzere 2 rüştiye mektebi mevcuttur.² Bu mekteplerde birer Muallim-i sani, birer Sülüs hocası ve birer de Rika hocası görev yapmaktadır. Toplam öğrenci sayısına baktığımızda, Trabzon'da 80, Samsun'da 40'tır.³

Bu yıla ait nüfus dağılımı şu şekildedir:

Katolik: 414, Ermeni: 8001, Rum: 25.862, Çerkezler: 200, İslâm: 189.506, Yekün: 223.983

1288/1871: 1871 yılı nüfus dağılımına baktığımızda nüfusta bir gelişmenin kaydedilmediğini görmekteyiz.

Katolik: 414, Ermeni: 8001, Rum: 25.862, Çerkezler: 200, İslâm: 189.506, Yekün: 223.983⁴

Bu yıla ait salnamede öğrenci sayıları ile ilgili bir bilgi verilmemiştir.

1295/1878: Bu yıla ait salnameden edindiğimiz bilgiler doğrultusunda Trabzon vilayeti merkezinde rüştiye mektepleri inşa edilmektedir.⁵

1316/1899: Sıbyan Mektepleri: Trabzon merkezinde, 14 yerde sıbyan mektebi vardır. Bunların her birinde bir muallim efendi görev yapmaktadır. Toplam 783 öğrenci öğrenim görmektedir.⁶

Trabzon'da idadî mektepteki bu yıla ait idare şu şekildedir: 1 müdür muavini, 1 katip, 1 ambar ve depo memuru, 2 mübaşir, 1 imam hafız ve 1 doktor.

İdadînin bu yıla ait öğretim kadrosu ise şöyledir: 1 Fen ve Servet İlimleri muallimi; 1 Kimya ve Geometri muallimi; 1 Akait, Ahlâk, Arapça ve Farsça muallimi; 1 Defter Usûlü ve Genel Tarih ve Türkçe muallimi; 1 Hesap ve Cebir ve Müselsat ve Kozmografya ve Mevalit muallimi; 1 Coğrafya ve Makine ve Felsefe muallimi; 1 Fransızca muallimi; 1 Hüsn-i Hat ve Türkçe muallimi; 1 Resim muallimi olmak üzere toplam 9 muallim görev yapmaktadır.

Belirtilen yıldaki idadînin öğrenci mevcudu şu şekildedir: Gündüzlü öğrenci sayısı 153, yatılı öğrenci sayısı 53 olmak üzere toplam 206 öğrenci bulunmaktadır. Sınıf adedi ise 7'dir.⁷

² Burada Trabzon ve Samsun'un verilmesinin nedeni, esas çalışma konusu olan Ordu'nun bir kısmının Trabzon merkez sancağına bir kısmının da Canik (Samsun) Sancağı'na bağlı olmasıdır.

³ Trabzon Vilayet Salnamesi (TVS), 1287/1870, s. 74

⁴ TVS, 1288/1871, s. 205

⁵ TVS, 1295/1878, s. 93

⁶ TVS, 1316/1899, s. 280

⁷ TVS, 1316/1899, s. 278

İdadîdeki hizmetliler: 1 baş hademe; 1 işçibaşı; 1 odacı; 1 hastahane hademesi; 1 kapıcı; 1 seferci; 1 meydan hademesi olmak üzere 7 erkek ve 1 de çamaşırcı kadın ile toplam 8 hizmetlisi vardır.⁸

TVS'ye göre, bu yıl Trabzon Maarif Meclisi idaresine baktığımızda;

1 maarif başmüdürü (Bey); 1 ticaret odası reisi (Efendi); 1 tüccar (Efendi); 2 hacı (Efendi); 1 hafız (Efendi-); 2 de yabancı (Efendi) olmak üzere 8 görevli bulunmaktadır.

Maarif idaresi: 1 müdür (Bey); 1 muhasebeci (Efendi); 1 katip (Efendi); 1 sandık emiri (Efendi); 1 fahri tercüman (Efendi); 1 de odacı (Ağa) olmak üzere 7 görevlisi bulunmaktadır.⁹

1320/1903: TVS verilerine göre, Trabzon vilayetinin kapsadığı liva ve kazaların 1318/1901 yılına ait nüfusu şu şekilde verilmiştir:¹⁰

İslâm: Zükur: 498.208 inas: 492.059

Rum: Zükur: 95.326 inas: 93.610

Trabzon Vilayetinde Bulunan Umumî Mekteplerin Adedi ve Öğrenci Sayısı:¹¹

Müslümanlara ait mektepler:

Merkez sancak:

Yekün: Zükur öğrenci sayısı: 40.780 mektep adedi: 849

Yekün: İnas öğrenci sayısı: 11.996 mektep adedi: 402

Canik Sancağı:

Yekün: Zükur öğrenci sayısı: 15.830 mektep adedi: 511

Yekün: İnas öğrenci sayısı: 762 mektep adedi: 226

Gayri Müslimlere ait mektepler:

Merkez sancak:

Yekün: Zükur öğrenci sayısı: 9.422 mektep adedi: 136

Yekün: İnas öğrenci sayısı: 1277 mektep adedi: 693

Canik Sancağı:

Yekün: Zükur öğrenci sayısı: 6.232 mektep adedi: 134

⁸ TVS, 1316/1899, s. 279

⁹ TVS, 1316/1899, s. 250-251

¹⁰ TVS, 1320/1903, s. 338

¹¹ TVS, 1320/1903, s. 348-349

Yekün: İnas öğrenci sayısı: 2.752 mektep adedi: 80

Verilen tablo bilgilerinden de anlaşılacağı üzere, gayri müslim talebe nüfusunun Canik Sancağı'nda % 35'i, merkezde % 65'i bulunmakta iken, aynı oran mektep sayısında da göze çarpmaktadır. Canik Sancağı'ndaki mektep adedi ile merkezdeki mektep adedi hemen hemen eşittir (% 50'şer). Bu da Canik Sancağı'ndaki mekteplerde öğrenci sayısının merkeze göre daha az olduğunu gösterir. Eğitim açısından bakıldığında, bir mektepteki öğrenci sayısının az olması, mektep sayısının yeterli olduğunu, yani Canik Sancağı'nda merkeze göre, eğitime daha fazla önem verildiğini de gösteriyor denilebilir. (Bu yorumlar, yekün gayri müslim öğrenci sayısının zükuruna göre yapılmıştır.)

Müslüman öğrenci sayısının % 70'e yakını merkezde, % 30'u aşkın kısmı ise Canik Sancağı'nda öğrenim görmektedir. Bu oran mektep adedine de aynen % 70 merkez, % 30 Canik Sancağı'nda olmak üzere yansımaktadır.

Bu durumda toplam nüfusa göre, gayri müslimlerin merkezdeki öğrenci sayısı ve mektep adedi yüzdesi ile müslümanlara ait aynı durum karşılaştırıldığında, öğrenci sayısı açısından merkezdeki müslüman öğrenci sayısı yüzde olarak gayri müslimlerden daha fazladır. Merkezdeki müslüman ve gayri müslim toplam mekteplerinin % 85'i müslümanlara, % 15'i gayri müslimlere aittir. Öğrenci sayısına ve mektep adedine bakıldığında, müslüman mekteplerdeki öğrenci sayısının daha az olduğu görülmektedir. Bu durum, yüzde olarak merkezde, müslümanlar açısından mektep sayısının yeterli olduğu kanaatini uyandırmaktadır.

Canik Sancağı'nda bulunan toplam mektep adedine bakıldığında, (müslim + gayri müslim) bu mekteplerden % 85'i müslümanlara aitken % 15'i de gayri müslimlere aittir. Müslümanlar açısından bakıldığında, her iki yerleşim yerinde de öğrenci sayısı ile mektep adedi aynı orandadır. Bu da eğitim açısından her iki yerde de aynı önemin gösterildiğini düşündürmektedir. (Bu yorumlar, zükur mektep ve öğrenci sayısına göre yapılmıştır.)

Canik Sancağı'nda Genel Olarak Eğitim

1286/1869 yılı TVS'ye göre, Canik Sancağı'ndaki sıbyan mektepleriyle cami, mescit ve diğerlerinin hülâsası şöyledir:¹²

Miktar-ı talebe-i ulûm: 889, Medaris-i ilmiye: 119, Müderrisîn (müderrisler): 50, Cevami (camiler): 449, Mesacit (mescitler): 223, Tekaya (tekkeler): 48, Eimme (imamlar): 364, Huteba (hatipler): 330, KİLİSE: 383

Gayri müslim mektep ve etfal (çocuklar): Etfal: 5.979 Mekatip: 240

Müslim mekatip ve etfal: Etfal: 12.298 Mekatip: 657

Trabzon'da da, anlaşıldığı üzere, toplam öğrenci sayısının % 67'i müslüman iken % 33'ü gayri müslimdir. Bu oran mektep sayısına bakıldığında, müslümanların

¹² TVS, 1286/1869, s. 76-77

lehine değişmektedir. % 30 gayri müslim mektepler iken müslümanlara ait mekteplerin oranı % 70'tir. Eğitim açısından bakıldığında, müslüman mekteplerindeki öğrenci sayısına göre daha azdır.

1288/1871: TVS verilerine göre, bu yıla ait Canik Sancağı' nüfus dağılımı şu şekildedir:¹³

Katolik: 31, Ermeni: 8.017, Rum: 26.250, Çerkezler: 13.596,
İslâm: 82.034, Yekün: 129.928

1289/1872: Bu yıla ait bilgilere bakıldığında, nüfus dağılımındaki değişimlerin kaydedilmediği dikkati çekmektedir.

Katolik: 31, Ermeni: 8.017, Rum: 26.250, Çerkezler: 13.596,
İslâm: 82.034, Yekün: 129.928¹⁴

Bu yıllardaki nüfusun her iki salnamede de (1871-1872) aynen verilmiş olması nüfus sayımı yapılmadığını, artan nüfusun da göz önünde bulundurulmadığını göstermektedir. Yine bu iki yıla ait salnamelerde eğitimle ilgili bir bilgiye yer verilmemiştir.

Ordu Kazası'nda Eğitim

a. 1869 Yılına Kadar Ordu Kazası'nda Eğitim

Ordu, bulunduğu yer itibariyle zaman içerisinde değişime uğramış bir yerleşim birimidir. Bu değişimlerden dolayı eğitim tarihinin belgelere dayalı olarak belirlenmesi tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Ordu'nun 1920'ye kadar kaza statüsünde olması ve sık sık sınırlarının değişmesi nedeniyle de okul ve eğitim-öğretim düzeyi tam olarak bilinmemektedir.

Ordu ilinde ilk millî eğitim hizmetlerinin Osmanlılar devrinde dinî öğretim yapan sıbyan okullarıyla başladığını görmekteyiz. Sönraki dönemlerde Bayramlı eyaleti adıyla anılan bugünkü Eskipazar Köyü Camii yanında ilk medrese açılmıştır.

1455 yılında Kabataş ilçesi mevkiinde bir zaviyenin varlığından ve eğitim-öğretim çalışmalarından bahsedilmektedir. Yine 15. yy'da "Canik-i Bayram" adını taşıyan Ordu Kazası'nın bir bucağı olan Bolaman'da eğitim ve öğretimle meşgul olan bir tekke bulunmaktadır.

1613 yılına ait bilgilerde, İskefir'de bir müderrisin varlığından söz edilmektedir. Bu da burada bir okul olduğunun göstergesi sayılabilir. Ordu'ya ait tahrir defterlerinde ekonomiyle ilgili bilgiler incelendiğinde, bazı yerleşim birimlerinde vergiden muaf tutulanlar arasında "müderris" unvanlı kişilere rastlanır. Yine 17. yy'da, Kumru'nun Yukarı Fizme Dereköy Mahallesi'nde bir medresenin bulunduğu, daha sonraları ise Kumru Merkez Cami bünyesinde ikinci medresenin kurulduğu bilgileri mevcuttur.

¹³ TVS, 1288/1871, s. 205

¹⁴ TVS, 1289/1872, s. 205

18. yy'da yerel kaynaklara göre, Çeşmeönü Kalekaya Medresesi kurulmuş ve bugün bu medresenin kalıntıları da varlığını sürdürmektedir. Bu tarihlere ait olarak bir de yörede Çandır adı verilen bir medreseden söz edilir. Yapılan araştırmalarda, 1782 yılında Ordu merkez Kirazlıman Mahallesi'nde yaptırılan caminin yanında bir sıbyan okulunun bulunduğu ortaya çıkarılmıştır.

1832 yılında, Ulubey İlçesi'nin Yukarı Kızılın Köyü civarında bir medrese, bir de müderristen söz edilirken üç müderrisin değişik dönemlerde görev yaptıkları görülür.

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı'da Batılılaşma çabaları oldukça yoğunlaşmış ve eğitim alanında yeni atılımlar gerçekleşmiştir. Bu dönemlerde, Ordu'da 1 rüştiye (ortaokul düzeyinde eğitim veren okul) açılmıştır. Bu okul, 1915 yılında idadiye (lise seviyesinde okul) dönüşmüştür. Ordu'da eğitim örgütünün kuruluşunun 1857 yıllarına rastladığı görülür. Osmanlı'da bugünkü karşılığı Millî Eğitim Bakanlığı olan Maarif-i Umumiye Nezareti kurularak tüm yurttaki eğitim-öğretim hizmetleri bir fermanla devlete bağlanmıştır. Bakanlığın talimatları doğrultusunda vilayetlerde Maarif Meclisi, kazalarda ise Maarif Komisyonu kurulmuş ve okullar denetim altına alınmıştır. O dönemde kaza olan Ordu'da bir kurul oluşturulmuş ve bu Maarif Komisyonu 1904'te çalışmalarına başlamıştır.¹⁵

b. Ordu Kazası'nda XIX. Yüzyılın II. Yarısında Eğitim

Ordu Kazası merkezi, Trabzon merkez sancağına bağlıyken kazanın bazı nahiyeleri Canik Sancağı'na bağlıdır. Bu nedenle "Ordu Kazası'nda Eğitim" Trabzon ve Canik Sancaklarının ikisiyle birlikte ilgilidir. Bu nedenle de her iki sancağın eğitim-öğretim bilgilerine de değinilmiştir.

Yeri geldikçe yerleşim yerlerine ait nüfusların verilmesinin nedeni de nüfuslarla okul sayılarının, okul türlerinin ve öğrenci sayılarının kıyaslanabilme durumunun göz önünde tutulmasındandır.

1286/1869: Bu yıla ait TVS'ye göre, Ordu'da 188 adet sıbyan mektebi ve 24 medrese bulunmaktadır

Bu tarihe ait bilgilerde Ordu'da İslâm mektebi ve öğrenci durumu şöyledir: 61 İslâm mektebinin 1010 öğrencisi, 7 medresenin 140 öğrencisi vardır.¹⁶

1287/1870: Bu yıla ait TVS'ye göre, Ordu ilinde Trabzon ve Canik Sancakları dahilinde, buralara bağlı olan kaza ve nahiyelerde de başka rüştiye mektepleri yapılmaktadır. En kısa zamanda bu mekteplerin tam bir şekilde yapılacak olduğu, muallim, katip ve diğer görevlilerin de atanacakları belirtilmektedir.¹⁷

Salname kayıtlarına göre, bir önceki yılda olduğu gibi, rüştiye mekteplerinin yapımına Trabzon ve Canik Sancaklarıyla birlikte Ordu kaza ve nahiyelerinde de devam

¹⁵ Ordu İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitimi, s. 15-16

¹⁶ a.g.e. s. 16

¹⁷ TVS, 1287/1870, s. 74

edilmektedir. Bu mekteplerin gerek araç-gereç, gerek fizikî ortam ve öğretim elemanları bakımından bütün ihtiyaçları karşılanacaktır.¹⁸

Bir yıl sonraki, yani 1872 tarihli yıllıklarda da, daha önceki yıllarda (1870-71) yapımı sürmekte olan rüştiye mektepleri tamamlanır tamamlanmaz öğretim kadrosu ihtiyaçlarının da hemen karşılanacağı belirtilmektedir.¹⁹

1291/1874: Ordu'nun bağlı olduğu Trabzon bilgilerini aktaran 1874 tarihli salnameye göre de, yapımı sürmekte olan rüştiye mektepleri henüz bitirilememiştir. Bitmeleri durumunda her türlü ihtiyaçları karşılanacaktır.²⁰

1293/1876: Bu yıla ait kayıtlarda, Trabzon Merkez Kazası'nda yapımı biten binalarla ilgili eğitim şöyledir:²¹

İslâm mektepleri: 5, Rüştiye mektebi: 1, Müderrisler: 1, Rum mektebi: 2, Ermeni mektebi: 4

1296/1879: TVS'ye göre, bu tarihte Ordu'da bulunan rüştiye mektebinde 1 Muallim-i evvel, 1 de Rika muallimi olmak üzere toplam iki muallim bulunmaktadır.²²

1880: Ordu'nun eğitim-öğretim durumu 1880 yılı itibarıyla şöyledir:

4 medrese ile 39 müslüman okulu bulunmaktadır.²³

1298/1881: Bu yılda rüştiye mektebinde 1 Muallim-i evvel, 1 de Rika mualliminden oluşan iki muallim görev yapmaktadır.²⁴

1305/1888: Ordu Kazası'nda, bu yıla ait salnameye göre, "Ordu Rüştiye Mektebi" adıyla 1 rüştiye mektebi bulunmaktadır. 1 Muallim-i evvel ve 1 de Muallim-i sani (Efendi unvanında) olmak üzere 2 muallim görevlidir. Okulun 70 öğrencisi vardır.²⁵

1306/1889: Bu yıla ait adı geçen salnamede, Ordu livasına bağlı köy ve kasabalarda 25 medresenin bulunduğu belirtilmektedir. Medreselerin yapımında Trabzon ili valilerinin büyük katkılarının olduğu görülür. Medreselerde ders olarak Kur'an, yazı ve tecvit dersleri okutulmaktadır.²⁶

1311/1894: Salname kayıtlarına göre, Ordu'da "Ordu Rüştiye Mektebi" adıyla 1 rüştiye bulunmaktadır. Bu okulda 1 Muallim-i evvel, 1 Muallim-i sani ve 1 de Hat muallimi olmak üzere 3 muallim görev yapmaktadır.²⁷

¹⁸ TVS, 1288/1871, s. 205

¹⁹ TVS, 1289/1872, s. 79

²⁰ TVS, 1291/1874, s. 69

²¹ TVS, 1293/1876, s. 104-105

²² TVS, 1296/1879, s. 107

²³ *Ordu İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitimi*, s. 17

²⁴ TVS, 1298/1881, s. 124

²⁵ TVS, 1305/1888, s. 247

²⁶ TVS, 1306/1889, s. 86

²⁷ TVS, 1311/1894, s. 242

Ordu Kazası'nda 120 adet iptidaî (ilkokul seviyesinde okul) mektebi yapılmış ve merkez kasabada 1 iptidaî mektep bina edilmiştir.²⁸

1312/1895: Bu tarihte yayımlanan Trabzon salnamesinde şu bilgiye rastlanmaktadır: "Maa-mülhakat (ekler, merkeze bağlı olan yerler ile) Ordu Kazası'nda 120 adet mekteb-i iptidaî yapılmıştır."

1315/1898 yılı maarif salnamesine göre, 1888 devlet salnamesinde belirtilen 5 rüştiyeye ek olarak bağlı bölgelerde 2 rüştiyenin varlığından söz edilir. Bu adı geçen kaynağa göre, Ordu Rüştiyesinde 50 öğrenci öğrenim görmekte olup bağlı bölgeleriyle birlikte toplam 494 öğrencinin olduğu belirtilmiştir.²⁹

1316/1899: Bu yılda imarı gerçekleştirilen 1 medresede öğrencilere Sarf, Mantık, Fıkıh dersleri okutulmuştur. Daha sonraları ise Fıkıh, Coğrafya, Kozmoğrafya dersleri de verilmiştir.³⁰

Yine bu yılda, Ordu Kazası'ndaki rüştiye mekteplerinde görev yapan muallimler şöyledir:³¹ Muallim-i evvel: 1 adet, Muallim-i sâni: 1 adet, Muallim-i salis: 1 adet, Hüsn-i hat muallimi: 1 adettir.

1320/1903: TVS'den edindiğimiz bilgiler doğrultusunda Ordu'daki maarif komisyonu şu şekildedir:

Binbaşı rütbesinde 1 reis, efendi unvanıyla 2 aza bulunmaktadır.³² Bu yıldaki salname kayıtlarına göre, Ordu Kazası'ndaki rüştiye mektebindeki görevliler şöyledir:³³

1 Muallim-i evvel (efendi unvanıyla devriye müderrisi), 1 Muallim-i sani (efendi), 1 Muallim-i salis (efendi), 1 Hüsn-i hat muallimi (efendi).

Ordu Kazası'na bağlı 5 nahiye ile birlikte bu yılın kaza nüfusunun toplamı: Zükür + inas: İslâm: 93.139, Rum: 13.736, Ermeni: 9.702, Protestan: 509

Yekün: 117.086

Yine bu yılda 22 medresenin varlığından söz edilirken, hane sayısı da 18.594 olarak belirtilmektedir.³⁴

Ordu Kazası'nda 1903 yılı içerisinde ilmiye olarak dersiâm hocalardan Tıfî Efendi, İzmir "paye-i mücerrid"i Ahmet Efendi (devriye müderrisi) görev yapmaktadır.³⁵

1903 yılı itibarıyla, salnamede Ordu Merkez Kazası'na ait 1318/1901 yılının nüfusu:³⁶ Protestan: Zükür: 244, inas: 265, Ermeni: Zükür: 4.984, inas: 4.808

²⁸ TVS, 1311/1894, s. 247

²⁹ TVS, 1315/1898, s. 18

³⁰ 1973 Ordu İl Yıllığı, s. 86

³¹ TVS, 1316/1899, s. 305

³² TVS, 1320/1903, s. 180

³³ TVS, 1320/1903, s. 184

³⁴ TVS 1320/1903, s. 187

³⁵ TVS, 1320/1903, s. 311

1903 maarif salnamesine göre, Ordu ve civarında bulunan medreseler ve öğrenci sayısı:

Yer	Adı	Öğrenci Sayısı
Ordu	Osmanpaşa Medresesi	239
Ordu	Eskipazar Med.	39
Ordu	Mahmutören Med.	21
Ordu	Bayadı Med.	30
Ordu	Fındıklı Med.	53
Ordu	Sarayak Med.	32
Gülyalı	Ali Bey Med.	52
Toplam		466

Bu medreselerde daha çok dinî eğitim verilmektedir. Bilinen anlamda “medrese” kavramını içermekten uzak olan bu okulların yerini 20. yüzyılla beraber daha kapsamlı okulların almaya başladığı bilinmektedir.³⁷

c. Perşembe Nahiyesi’nde Eğitim

1286/1869 TVS’ye göre, Perşembe Nahiyesi’nde eğitimle ilgili teknik bilgi olarak şunlar göze çarpmaktadır:³⁸

Talebe sayısı: 233, İlmiye müderrisleri: 6, Müderrisler: 6

	Öğrenci Sayısı	Mektep Sayısı
İslâm mektepleri:	969	36
Rum mektepleri:	30	3

Bu yıla ait salnamede verilen bilgilere göre, Perşembe Nahiyesi’nde Katolik ve Ermenilere ait mektep ve öğrenci bulunmamaktadır.

1305/1888 yılına ait salnameye göre, nahiyede “Perşembe Nahiyesi Mekteb-i Rüştîyesi” adıyla bulunan mektepte “Efendi” unvanıyla 1 muallim ve 25 öğrenci bulunmaktadır.³⁹

1311/1894: Nahiyeye dahilinde bulunan rüştiye mektebinde 1 muallimin görev yaptığı, bu yıla ait salnamede belirtilmektedir. Öğrenci sayısı hakkında bilgi yoktur.⁴⁰

³⁶ TVS, 1320/1903, s. 339

³⁷ *Ordu İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitimi*, Ordu, 1988, s. 19

³⁸ TVS, 1286/1869, s. 70, 71

³⁹ TVS, 1305/1888, s. 247

⁴⁰ TVS, 1311/1894, s. 242

1315/1898 maarif salnamesine göre bu nahiyenin okul ve öğrenci sayısı şöyledir:⁴¹

Okulun Yeri: Perşembe Rüştüyesi, Öğrenci Sayısı: 48

1320/1903: TVS'ye göre, bu yılda Perşembe Nahiyesi'nde 1 Rüştüye muallimi, 1 de Hat muallimi görev yapmaktadır.⁴²

ç. Bolaman Nahiyesi'nde Eğitim

1286/1869 tarihli TVS'deki bilgilere göre, eğitimle ilgili nahiyeye ait teknik bilgi şu şekildedir:

Talebe sayısı: 70, İlmiye müderrisi: 30, Müderrisler: 3

Katolik mektebi ve öğrencisi bulunmamakla birlikte Ermeni öğrencisinin de bulunmadığı ancak 1 mektebin varlığından söz edilmektedir.⁴³

Bu yıldaki öğrenci ve okul sayısı şöyledir:⁴⁴

İslâm mektebi: 27, Öğrenci sayısı: 715; Medrese: 7, Öğrenci sayısı: 30;

Rum mektebi: 3, Öğrenci sayısı: 47

1286/1869 yılına ait nüfus dökümü ise şu şekildedir:⁴⁵ İslâm: 3940, Katolik: -
Ermeni: 164, Rum: 400

Yekün: 4504

1287/1870: Bu yıla ait nahiyenin zükur nüfusu:⁴⁶ İslâm: 3733, Çerkezler:
Rum: 305, Ermeni: 184, Katolik: -

Yekün: 4222

1288/1871 yılındaki zükur nüfus ise:⁴⁷ İslâm: 3733, Katolik: - Ermeni:
184, Rum: 305, Çerkezler: -

Yekün: 4222

1289/1872: TVS'ye göre, zükur nüfus 1870 ve 1871 yıllarıyla aynı verilmiştir. Bu durum, nüfus sayımı yapılmadığını, artan nüfusun da göz önüne alınmadığını göstermektedir. Bu yıllarda eğitimle ilgili bilgiler de bulunmamaktadır.

1880 yılı itibarıyla, Bolaman Nahiyesi'nde 6 medresenin eğitim verdiği, yine bu nahiyede 25 müslüman okulunun eğitim-öğretime devam ettiği bilinmektedir.⁴⁸

⁴¹ TVS, 1315/1898, s. 18

⁴² TVS, 1320/1903, s. 184

⁴³ TVS, 1286/1869, s. 72,73

⁴⁴ TVS, 1286/1869, s. 72,73

⁴⁵ TVS, 1286/1869, s. 66

⁴⁶ TVS, 1287/1870, s. 92,93

⁴⁷ TVS, 1288/1871, s. 100,101

1305/1888: Bu yıla ait salnameye göre, nahiyede, “Bolaman Nahiyesi Mekteb-i Rüştîyesi” adıyla bir rüştîye bulunmaktadır. Mektebin 1 muallimi ve 35 öğrencisi vardır.⁴⁹

1311/1894: Nahiyede bulunan “Bolaman Nahiyesi Rüştîyesi”nde 1 muallim görev yapmaktadır. Başkaca bir muallim (Muallim-i sani, Hat muallimi) bulunmamaktadır.⁵⁰

1315/1898: Bu yıla ait maarif salnamesine göre, verilen bilgilere bakıldığında, bu nahiyede Bolaman Rüştîyesi adıyla bir rüştîyenin bulunduğu ve bu rüştîyenin 46 öğrencisi olduğundan bahsedilmektedir.⁵¹

1320/1903: Bu yıla ait TVŞ'nin kayıtları ise, Ordu Kazası'na bağlı Bolaman Nahiyesi'nde bu yılda, “efendi” unvanıyla 1 Rüştîye muallimi, “bey” unvanıyla 1 Hat muallimi görev yapmaktadır.⁵²

d. Fatsa Nahiyesi'nde Eğitim

1286/1869 tarihli TVŞ'ye göre, Fatsa Nahiyesi, Canik (Samsun) Sancağı'na bağlı olup okul ve öğrenci sayısı şöyledir:

İslâm mektebi: 72, Öğrenci sayısı: 1352, Medrese: 5, Öğrenci sayısı: 176

Gayri müslim mektebi: 7, Öğrenci sayısı: 120

Bu yılda Fatsa Nahiyesi'nin nüfusu ise şu şekildedir:⁵³

İslâm: 10.717, Ermeni: 292, Rum: 284

Yekün: 11.293

1287/1870: Ünye Kaymakamlığına bağlı Fatsa Nahiyesi'nde bu yılın nüfus dağılımı şöyledir:⁵⁴

İslâm: 10.711, Çerkezler: 901, Rum: 341, Ermeni: 221, Katolik: -

Yekün: 12.174

1871 ve 1872 yılları salnamelerindeki nüfus dağılımı da aynı şekildedir.

Bu yıllardaki nüfusun 1869-1872 yıllarındaki salnamelerde aynen verilmiş olması yeni bir nüfus sayımı yapılmadığını, artan nüfusun da göz önünde bulundurulmadığını göstermektedir.

⁴⁸ Ordu İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitimi, Ordu, 1988, s.17

⁴⁹ TVŞ, 1305/1888, s. 247

⁵⁰ TVŞ, 1311/1894, s. 242

⁵¹ TVŞ, 1315/1898, s. 18

⁵² TVŞ, 1320/1903, s. 185

⁵³ TVŞ, 1286/1869, s. 72, 73

⁵⁴ TVŞ, 1287/1870, s.66

1880 yılı itibariyle Fatsa Nahiyesi'nde 4 medresenin ve 48 müslüman okulunun eğitim-öğretime devam ettiği görülmektedir. Aynı kaynağın verdiği bilgiye göre, Ordu, Ünye ve Fatsa'da toplam 23 adet de gayri müslim çocuklara eğitim veren okul olduğu kaydedilmiştir.⁵⁵

1305/1888: Fatsa'daki rüştiye mektebinde 1 Muallim-i evvel, 1 Muallim-i sani ve 1 de "efendi" unvanıyla görev yapan muallim olmak üzere toplam 3 muallim mevcuttur. Öğrenci adedi 65 olarak belirtilmiştir.⁵⁶

Yine bu yıla ait salnamedeki bilgilere göre, kaza nüfusu 20.258'dir. Kazada 1 medrese, 1 rüştiye, 2 iptidaî İslâm mektepleri ile Rumlara mahsus 1'er bâb-ı zükur ve inas mektepleri bulunmaktadır.⁵⁷

1311/1894: Canik Sancağı'na bağlı Fatsa Kazası'nda bulunan rüştiye mektebinde 1 Muallim-i evvel, 1 Muallim-i sani ve 1 de "efendi" unvanıyla olmak üzere toplam 3 muallim eğitim-öğretim hizmeti vermektedir. Öğrenci adedi 65'tir.⁵⁸

1894 yılı salnamesine göre, Fatsa Kazası'nda 1 medrese, 1 bab-ı rüştiye, 2 bab-ı İslâm-ı İptidaî mektepleriyle Rumlara mahsus 1 bab-ı zükur ve inas mektepleri vardır.⁵⁹

1315/1898 maarif salnamesi incelendiğinde Fatsa Nahiyesi'ndeki rüştiye mektebinin 62 öğrencisi olduğu görülmektedir.⁶⁰

1316/1899: Bu yıla ait bilgilere göre, Fatsa Kazası'nda bulunan rüştiye mektebinde öğrenci ve muallim durumu şöyledir:⁶¹

1 muallim-i evvel, 1 rika muallimi, 1 muallim-i sani ve 58 adet öğrenci bulunmaktadır.

1898 yılında öğrenci sayısı 62 olarak verilmişti. Bir yıl sonra ise yani 1899 yılında öğrenci sayısının 58'e düştüğü gözlenmektedir.

1320/1903: Bu yıla ait salnameye göre, Fatsa Kazası'ndaki Maarif Komisyonunda devriye müderrisi "reis" ile 3 aza da "efendi" unvanıyla bulunmaktadır.⁶²

Rüştiye mektebinde 1 muallim-i evvel, 1 de muallim-i sani olmak üzere 2 muallim görev yapmaktadır. Yine bu yılda Fatsa Kazası'nda 1 medrese, 6 mektep; köyler dahil edildiğinde 6 medrese, 16 İslâm ve 16 Hristiyan mektebi mevcuttur.

Kazanın genel nüfusu ise (zükur ve inas) 29.330 İslâm, 1981 Rum ve 858 Ermeni'den ibarettir.⁶³

⁵⁵ *Ordu İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitimi*, Ordu, 1988, s. 17

⁵⁶ TVS, 1305/1888, s. 279

⁵⁷ TVS, 1305/1888, s. 294

⁵⁸ TVS, 1311/1894, s. 289

⁵⁹ TVS, 1311/1894, s. 290

⁶⁰ TVS, 1315/1898, s. 18

⁶¹ TVS, 1316/1899, s. 319

⁶² TVS, 1320/1903, s. 262

1903 yılında kazada ilmiyeden 1 devriye müderrisi bulunmaktadır.⁶⁴ Yine aynı yıla ait salnameye göre 1318/1901 yılının Ermeni nüfusu şöyledir:⁶⁵

Zükur: 431, İnas: 427

e. Ünye Kazası'nda Eğitim

1286/1869: Canik Sancağı'na bağlı Ünye Kazası'nda 1869 yılı TVS'ye göre, teknik olarak eğitimle ilgili durum şöyledir:

Öğrenci sayısı: 79, İlmiye müderrisi: 2, Müderrisler: 2

Katoliklere ait mektep ve öğrencinin varlığından söz edilmemektedir. Diğer mektep ve öğrenci sayısı ise şu şekildedir:⁶⁶

İslâm mektebi: 79, Öğrenci sayısı: 1554; Medrese: 2, Öğrenci sayısı: 79;

Ermeni mektebi: 7, Öğrenci sayısı: 138; Rum mektebi: 7, Öğrenci sayısı: 265

Verilen bilgilere göre, Ermeni ve Rum mekteplerinin sayısının eşit olmasına rağmen, Rum mektebinin öğrenci sayısının Ermeni mektebine göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Canik Sancağı'na bağlı Çarşamba ve Bafra ile birlikte Ünye Kazası'nda da rüştiye mektepleri yapılmakta ve bu okullar tamamlandıktan sonra eğitim açısından her türlü ihtiyaçlarının karşılanacağı beyan olunmaktadır.⁶⁷

Bu yıla ait kaza nüfusu zükur olarak şöyledir:⁶⁸

İslâm: 10.972, Katolik: - Ermeni: 1253, Rum: 1501

Yekün: 13.726

1287/1870: TVS'ye göre, Ünye Kazası'nda o dönem 1554 öğrenciye eğitim veren 79 müslüman okulu, 403 öğrenciye eğitim veren 14 gayri müslim okulu bulunmaktadır. Yine bu yıla ait bilgilere göre, kazada başka rüştiye mektepleri yapılmaktadır. Bu mektepler tamamlandıklarında muallim, katip ve araç-gereç olarak donatılacaktır.⁶⁹

1870 yılına ait zükur nüfus:⁶⁹ İslâm: 10.998, Çerkez: 573, Rum: 1514, Ermeni: 1269, Katolik: -

Yekün: 14.354

⁶³ TVS, 1320/1903, s. 264

⁶⁴ TVS, 1320/1903, s. 315

⁶⁵ TVS, 1320/1903, s. 339

⁶⁶ TVS, 1286/1869, s. 72,73

⁶⁷ TVS, 1286/1869, s. 80

⁶⁸ TVS, 1286/1869, s. 66

⁶⁹ TVS, 1287/1870, s. 92, 93

⁶⁹ TVS, 1287/1870, s. 92, 93

Canik Sancağı'na bağlı Ünye Kasabası'nda, 1870 tarihli salnameye göre, 1 medrese bulunmaktadır.⁷⁰

1288/1871: Bu yılda, Ünye'de bulunan rüştiye mektebinde 1 Muallim-i evvel ve 35 öğrenci bulunmaktadır.⁷¹

Zükur nüfus:⁷²

İslâm: 10.998, Çerkez: 573, Rum: 1514, Ermeni: 1269, Katolik: -

Yekün: 14.354

1289/1872 yılı salnamesine göre, zükur nüfusun 1870, 1871 yıllarıyla aynı olduğunu, bu yıllarda nüfus sayımının yapılmadığını ve nüfus artışının da dikkate alınmadığını söylemek mümkündür. Yine bu yılda, Ünye'deki rüştiye mektebinde 1 Muallim-i evvel ve 35 öğrencinin varlığından, bir önceki yılda olduğu gibi, söz edilmektedir.⁷³

1880: Bu yıla bilgilere göre, Ünye Kazası'nda 4 medrese eğitim vermekte olup 55 müslüman okulunun eğitim-öğretime devam ettiği belirtilmektedir. Aynı kaynağın verdiği bilgilere göre, Ordu, Ünye ve Fatsa'da toplam 23 okul gayri müslimlere eğitim vermektedir.⁷⁴

TVS verilerine göre, Ünye Kazası'nda Kadirî ve Nakşibendî tarikatlarına mensup tekkeler de vardır. Ünye'deki medreselerin kuruluş bölgeleri ise, Taflanak, Kurna, Tekkiraz ve Karakuş'tur.⁷⁵

1298/1881: Bu yılın TVS'ye göre, Ünye Kazası'nda bulunan rüştiye mektebinde 1 Muallim-i evvel, 1 Muallim-i sani ve 1 de Rika muallimi olmak üzere toplam 3 muallim görev yapmaktadır.⁷⁶

1305/1888: Canik Sancağı'na bağlı Ünye Kazası'nda bu yıla ait salnameye göre, "Sadullah Bey Medresesi" ve "Osman Paşa Medresesi" adlarıyla 2 medrese bulunmaktadır. Bu medreselerden Ünye merkez kasabası Çarşı Mahallesi'nde bulunanda 121 medaris ve 210 talebe bulunmaktadır. Yine merkez kasabanın Yeni Çarşı Mahallesi'nde bulunan medresede 122 medaris ve 35 talebe bulunmaktadır.⁷⁷

Ünye Kazası'ndaki rüştiye mektebinde 1 muallim görev yapmaktadır.⁷⁸

⁷⁰ TVS, 1287/1870, s. 96, 97

⁷¹ TVS, 1288/1871, s. 100,101

⁷² TVS, 1288/1871, s. 100, 101

⁷³ TVS, 1289/1872, s. 79

⁷⁴ *Ordu İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitimi*, Ordu, 1988, s. 17

⁷⁵ a.g.e. s. 18

⁷⁶ TVS, 1298/1881, s. 125

⁷⁷ TVS, 1305/1888, s. 126

⁷⁸ TVS, 1305/1888, s. 275

Ünye’de, bu yıla ait salnameye göre, nüfus 50.778’dir. Kazada bulunan 1 rüştiye mektebinin 90 öğrencisi bulunmaktadır. Kaza dahilinde 85 adet iptidaî mektep mevcut olup burada 973 öğrencisi eğitim görmektedir.⁷⁹

1311/1894: Canik Sancağı’na bağlı Ünye Kazası’nda, 1 rüştiye mektebi bulunmaktadır. Bu mektepte 1 Muallim-i evvel, 1 Rika muallimi ve 1 de “efendi” unvanıyla muallim olmak üzere toplam 3 muallim görev yapmaktadır.⁸⁰

Ünye’de 1 rüştiye mektebi olduğu gibi, kaza dahilinde önceki yıllardaki iptidaî mektepler de mevcuttur.⁸¹

1315/1898 maarif salnamesine göre, Ünye Kazası’nda, Ünye Rüştiyesi adıyla 1 rüştiye ve 100 öğrenci bulunmaktadır.⁸²

Bu yıla ait salnameye göre, Ünye’de bulunan rüştiye mektebinde 1 Muallim-i evvel, 1 Muallim-i sani, 1 Rika muallimi, 1 de genel işlere bakan görevli olmak üzere 4 eğitimci “efendi” unvanıyla görev yapmaktadır.⁸³

1320/1903: Bu yıla ait TVS’deki bilgilere göre, Ünye Kazası Maarif Komisyonunda “efendi” unvanıyla 1 reis ve 5 aza görev yapmaktadır.⁸⁴

Bu yıla ait salnameye göre, Ünye, Canik Sancağı’nın en mühim kaza merkezlerinden biridir ve merkez kazadır. Kazanın genel nüfusu (zükur ve inas) 51.169 İslâm, 4.554 Rum ve zükur: 2440, inas: 2280 olmak üzere toplam 4.720 Ermeni’den ibarettir. Bunlardan 5.299 İslâm, 3.074 Rum ve 797 Ermeni kasabada oturmakta iken diğerleri köylerde ikamet etmektedir.⁸⁵

Yine bu yıla ait salnameye göre, kazada, 9 medrese, 1 rüştiye mektebi ve iptidaî derecesinde olarak 102 İslâm, 5 Rum, 15 Ermeni mektepleri ile 1 kütüphane bulunmaktadır. Bunlardan 1 medrese ve 17 iptidaî mektep ile kütüphane kasabada olup küsuru kazaya bağlı köylerle Karakuş Nahiyesi dahilindedir.⁸⁶

Ünye Kazası’nda bulunan mülkiye mekteb-i rüştiyesinde “efendi” unvanıyla 1 Ulûm muallimi, 1 Fünûn muallimi, 1 de Hüsn-i hat muallimi görev yapmaktadır.⁸⁷

Adı geçen kaynağa göre, Ünye’de 1 “maarif nezaret celilesi mekatib-i idadiye müdürü”, “ûlâ ûlâ” unvanıyla görev yapmaktadır.⁸⁸ Yine bu yıla ait salnamede, 1318/1901 yılı Ermeni nüfusu, bu yıldaki gibi, 4720’dir.⁸⁹

⁷⁹ TVS, 1305/1888, s. 291

⁸⁰ TVS, 1311/1894, s. 285

⁸¹ TVS, 1311/1894, s. 286

⁸² TVS, 1315/1898, s. 18

⁸³ TVS, 1316/1899, s. 307

⁸⁴ TVS, 1320/1903, s. 255

⁸⁵ TVS, 1320/1903, s. 258, 259

⁸⁶ TVS, 1320/1903, s. 260

⁸⁷ TVS, 1320/1903, s. 258

⁸⁸ TVS, 1320/1903, s. 314

f. Karakuş Nahiyesi'nde Eğitim

1320/1903: Bu yıla ait TVS'ye göre, Ünye Kazası merkezi dışında bulunan 8 medrese, iptidaî derecesinde olarak toplam (İslâm, Rum ve Ermeni) 105 mektepten bazılarının bu nahiyede bulunduğu özellikle belirtilmiştir.⁹⁰

Sonuç

Çalışmada, Ordu Kazası'nda 1869-1903 yılları arasındaki eğitim, Trabzon Vilayeti Salnameleri'nden hareketle sayılarla ele alınmıştır.

Bu dönemde Ordu Kaza merkezi ile Perşembe, Bolaman, Ulubey ve Aybastı nahiyeleri Trabzon Sancağı'na; Ünye, Fatsa kazaları ve Karakuş Nahiyesi ise Canik Sancağı'na bağlıdır.

İlgili kitabında, 1881/1882-1893 Osmanlı Genel Sayımı başlığında Kemal H. Karpaz şu bilgileri vermiştir: Trabzon Sancağı'nın nüfusu, Müslümanlar (E: 223.286 + K: 209.078), Rumlar (E: 35.165 + K: 30.365), Ermeniler (E: 11.789 + K: 10.434), Katolikler (E: 621 + K: 588), Protestanlar (E: 193 + K: 187); Toplam (E: 271.054 + K: 250.652) 521.706'dır. Aynı kaynakta "Osmanlı Devleti'nde Okulların Dağılımı, 1894/95" başlığı altında Trabzon Vilayeti'nde 413 okulun varlığından bahsedilmiştir.⁷⁰

1316/1899 yılı itibariyle Trabzon vilayetindeki 900 bin müslüman nüfusun 58.874'ü (sıbyan, rüşdî, idadî) öğrencidir. Bu tarihte gayri müslim nüfus 221 bin civarındadır. Müslüman erkeklerin % 13'ü, kadınların % 5,25'i eğitimle meşgulken; gayri müslim erkeklerin % 18'i, kadınların da % 11,25'i eğitimle meşguldür. Bu duruma göre, gayri müslimlerin hem erkek hem de kadın eğitim oranının müslümanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu dönemde mektepler gerekli araç-gereçlerin sağlanamaması ve yeterli sayıda muallim tedarik edilememesi nedenlerinden dolayı istenilen ölçüde mükemmel hâle getirilememiştir.

Trabzon Merkez Sancağı ve Canik Sancağı ile bağlantıları hakkında 1320/1903 yılı salnamesinde veriler daha net olarak verilmiştir. Müslüman nüfusu bu tarihte 990 bin kadarken gayri müslim nüfusu 190 bin civarındadır. Müslüman öğrenci sayısı yaklaşık olarak (E: 56.000 + K: 12.800) 68.800 iken gayri müslim öğrenci sayısı (E: 15.750 + K: 4.250) 20 bin civarındadır. Yine bu tarihte müslümanlara ait (E: 1360 + K: 625) 1985 mektep, gayri müslimlere ait (E: 825 + K: 215) 1040 mektep eğitim-öğretim faaliyetini sürdürmektedir.

Bu verilere göre müslümanlar açısından 1 mektebe 35 öğrenci düşerken, gayri müslimler açısından ise 1 mektebe 20 öğrenci düşmektedir. Aynı yıl, adı geçen iki

⁸⁹ TVS, 1320/1903, s. 339

⁹⁰ TVS, 1320/1903, s. 260

⁷⁰ Kemal H. Karpaz, Osmanlı Nüfusu, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 290, 443

sancağın toplam nüfusu 1.180.000'dir. bu nüfusun % 84'ü müslüman, %16'sı da gayri müslimdir. Müslüman nüfusun % 7'si, gayri müslimlerin de % 10,5'i öğrencidir.

Ordu Kazası'nda 1286/1869 yılı itibariyle Ordu'da, 188 adet sıbyan ve 24 medrese eğitim öğretim vermektedir. 61 İslâm mektebinin 1010, 7 medresenin de 140 öğrencisi bulunmaktadır. 1311/1894 yılında 120 adet iptidai mektep olduğu bilinmektedir. 1315/1898 yılında da Ordu merkezindeki 7 rüştiyede 494 öğrencinin eğitimine devam ettiği tespit edilmiştir.

1320/1903 yılı kayıtlarında, Ordu merkez ve 5 nahiyesinde erkek ve kadın nüfus İslâm 93 bin, Rum 14 bin, Ermeni 10 bin ve Protestan 500 olmak üzere toplam 117.500'dür. Bu tarihte, 7'si merkezde olmak üzere, 22 medreseden söz edilmektedir. Bu medreselerde toplam 466 öğrenci öğrenim görmektedir. Medreselerde öğrencilere Sarf, Mantık, Fıkıh, Coğrafya, Kozmoğrafya, Kur'an, Hat ve Tecvit dersleri verilmektedir.

Rüştiye mekteplerindeki öğrencilere dersleri, "Efendi", "Bey" unvanlı Muallim-i evvel, Muallim-i sâni, Muallim-i sâlis, Hüsn-i hat, Rika muallimi vermiştir.

Her kazada bulunan "Maarif Komisyonu" o kazanın eğitim öğretim işlerini yürütmektedir.

KAYNAKÇA

DEVELLİOĞLU, Ferit (1997), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

KARPAT, Kemal H. (2010), *Osmanlı Nüfusu*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Ordu Valiliği (1988), *Ordu İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitimi*, Ordu Valiliği Millî Eğitim Müdürlüğü Yayınları, Ordu .

TOPRAK, Tayyar - Saffet K. BEKAROĞLU: *1973 Ordu İl Yıllığı*.

Trabzon Vilayeti Salnameleri: 1869/1286, 1870/1287, 1871/1288, 1872/1289, 1874/1291, 1876/1293, 1878/1295, 1879/1296, 1881/1298, 1888/1305, 1889/1306, 1894/1311, 1895/1312, 1898/1315, 1899/1316, 1903/1320.